

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ НАТО ТА ЄС ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація

В аналітичній записці проведено аналіз змін у концептуальних підходах НАТО і ЄС до забезпечення стійкості держави і суспільства до загроз різного характеру залежно від тенденцій розвитку геополітичної ситуації на європейському континенті. Виявлено тенденцію до наближення у підходах до вирішення проблеми забезпечення стійкості. Досліджено низку документів НАТО і ЄС стратегічного характеру, в яких містяться заходи, розроблені з урахуванням змін безпекового середовища. Опрацьовані висновки та рекомендації для державних органів України щодо використання позитивного зарубіжного досвіду забезпечення стійкості до загроз у сфері національної безпеки.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ НАТО ТА ЄС ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасному глобалізованому світі проблема забезпечення стійкості держави і суспільства до загроз різного характеру стає все більш актуальною, особливо, коли ці загрози трансформуються і набувають нових гібридних форм. Так, за умов швидкого розвитку інформаційних технологій, нині вже не обов'язково вдаватися до відкритої збройної агресії для нанесення відчутних втрат супротивнику. Іноді достатньо вивести з ладу (тимчасово чи на більш тривалий час) деякі об'єкти критичної інфраструктури або ключові соціальні, економічні чи військові ресурси держави.

Гібридна агресія Російської Федерації продемонструвала недосконалість глобальної та регіональних систем безпеки. Вона змінила безпекове середовище та поставила під сумнів світовий порядок, що склався по завершенню «холодної війни». Водночас, саме дії РФ стали потужним стимулом як для окремих країн, так і для міжнародних організацій для перегляду концептуальних підходів до забезпечення стійкості держави та суспільства з метою їх адаптації до нових умов.

У 2017 році Міжнародна організація зі стандартизації внесла до розділу «Безпека і стійкість» каталогу стандартів поняття «Організаційна стійкість», що містить також рекомендації стосовно підвищення відповідного виду стійкості для організацій різних типів і розмірів¹.

Для України вивчення і використання позитивного зарубіжного досвіду щодо забезпечення стійкості держави і суспільства у сфері національної безпеки обумовлене, перш за все, необхідністю формування нової якості вітчизняного сектору безпеки і оборони, який повинен мати риси, притаманні стійким системам:

безперебійне функціонування у нормальному (штатному) режимі, адаптація до умов, що змінюються;

¹ International Organization for Standardization. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iso.org/standard/50053.html>

здатність витримувати неочікувані удари;
відновлення після руйнівних наслідків явищ/дій будь-якої природи до бажаної рівноваги (на попередньому або на новому рівні) за умови збереження безперервності процесу управління².

Підходи НАТО до проблеми стійкості

При створенні НАТО у 1949 р., коли існувала загроза переростання холодної війни у реальні бойові дії, на чільному місці стояв **принцип колективної оборони як одного з ключових елементів стійкості у контексті можливості витримувати неочікувані військові удари**. Це було закріплено у статті 3 Північноатлантичного договору, де визначалося, що «для забезпечення ефективнішої реалізації цілей Договору Сторони [країни-члени], діючи окремо чи колективно, шляхом постійного та ефективного вдосконалення власних можливостей та взаємодопомоги, підтримуватимуть і розвиватимуть свою індивідуальну та колективну здатність протистояти збройному нападу»³. Стаття 5 розвиває і конкретизує норми статті 3 щодо здійснення колективної оборони, визнаючи збройний напад на одну або кількох і країн-членів нападом на весь Альянс.

У сучасних безпекових умовах актуальність **забезпечення стійкості НАТО** настільки зростає, що дедалі частіше пропонується розглядати її як окремий напрям діяльності Альянсу на додаток до колективної оборони, кризового менеджменту та співробітництва у сфері безпеки⁴.

Анексія Росією Криму та події на сході України активізували дії НАТО щодо перегляду підходів до забезпечення стійкості країн-учасниць Альянсу. Так, вже у вересні 2014 р. у ході проведення Уельського саміту Північноатлантична рада затвердила «**План дій НАТО щодо забезпечення готовності**» як відповідь на зміни у глобальному безпековому середовищі.

² Резнікова О.О. Забезпечення стійкості держави і суспільства до терористичної загрози в Україні та світі // Стратегічні пріоритети. – 2017. – № 3 (44). – С. 23-24.

³ Північноатлантичний договір: міжнародний документ / Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/950_008

⁴ Брежнєва Т.В. Стійкість як ключовий елемент колективної оборони НАТО // Стратегічні пріоритети. – 2017. – № 3 (44). – С. 13.

Документ складається з двох розділів («Заходи щодо забезпечення гарантій» і «Заходи з адаптації»), які передбачали негайне посилення військової присутності і активності для забезпечення безпеки і стримування на **східному фланзі Альянсу**, а також здійснення у довгостроковій перспективі змін у НАТО для створення можливостей більш оперативного реагування на надзвичайні ситуації, де б вони не виникали. Зокрема, запропоновані заходи були спрямовані на:

- посилення оборонних спроможностей Альянсу шляхом збільшення кількості військової техніки та особового складу військових підрозділів, включаючи наземну, повітряну та морську компоненти;
- підвищення мобільності та оперативності підрозділів;
- удосконалення управління військами шляхом створення відповідних командних (штабних) структур, поліпшення співпраці і координації між структурами Альянсу і національними збройними силами, а також перегляду та оновлення оборонних планів, що стосуються східноєвропейського регіону;
- збільшення кількості навчань та тренувань, спрямованих на відпрацювання заходів антикризового управління та колективної оборони;
- посилення захисту об'єктів національної інфраструктури східних союзників;
- посилення спроможностей із здобування розвідувальної інформації⁵.

Слід зауважити, що готовність до реагування на загрози будь-якого походження є важливим елементом системи забезпечення національної стійкості. Саме тому Альянсом приділяється особлива увага до цих питань в умовах змін, що відбулися у безпековому середовищі.

У контексті реалізації «Плану дій НАТО щодо забезпечення готовності» у грудні 2015 р. міністри закордонних справ країн Альянсу ухвалили нову **Стратегію реагування на прояви гібридної війни**, основні положення якої передбачають:

⁵ NATO's Readiness Action Plan. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_12/20141202_141202-factsheet-rap-en.pdf

- удосконалення обміну розвідувальними даними і механізмів раннього попередження для прогнозування і фіксування гібридної воєнної діяльності (передусім, з боку РФ);

- використання державними та недержавними суб'єктами у протистоянні гібридним загрозам широкомасштабних і тісно поєднаних між собою традиційних та нетрадиційних засобів, відкритої та прихованої військової сили, воєнізованих формувань та заходів цивільного характеру;

- розроблення набору показників раннього попередження для опрацювання різних варіантів реагування на кризові ситуації;

- можливість прийняття Північноатлантичною радою НАТО рішення про приведення у дію статті 5 Вашингтонського договору для протидії гібридній війні у рамках колективної оборони;

- продовження ефективної співпраці та координації зі своїми партнерами та відповідними міжнародними організаціями (зокрема, ЄС), відповідно до домовленостей, спрямованих на протидію гібридній війні⁶.

Довідково: Стратегія затверджена на саміті НАТО у Варшаві, де був також прийнятий закритий план дій стосовно ролі Альянсу у протидії гібридній війні.

У червні 2016 р. на зустрічі міністрів оборони країн-членів НАТО керівники оборонних відомств Альянсу домовилися щодо нових заходів зі зміцнення оборони і засобів стримування НАТО і затвердили **«Керівні принципи щодо стійкості»**, які полягають у наступному:

- гарантована дієвість уряду і критично важливих урядових служб;

- стійке постачання енергії;

- здатність ефективно вирішувати ситуацію з неконтрольованим переміщення людей;

- стійкі джерела продуктів і води;

- здатність впоратися з проблемою значних людських втрат;

⁶ North Atlantic Treaty Organization. Warsaw Summit Communiqué, 9.7.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm

стійкі цивільні системи зв'язку;
стійкі транспортні системи (для потреб НАТО)⁷.

Одним із основних факторів, що зумовлюють стійкість Альянсу, вважається **готовність цивільного сектора**, як критично важливого інструменту забезпечення колективної оборони. **Забезпечення збройних сил**, необхідних для підтримання колективної оборони або для їх використання поза межами території Альянсу **суттєво залежить від цивільної інфраструктури**. Зокрема, якщо за часів холодної війни транспортна інфраструктура (залізниці, порти, аеродроми, електромережі) належала переважно державі й у разі кризи чи війни її легко було передати під контроль НАТО, то тепер 90 відсотків постачання і логістичного забезпечення Альянсу здійснюють приватні компанії. Так, на східному фланзі НАТО приватний сектор забезпечує на основі контрактів 75 відсотків підтримки збройних сил⁸.

Одним із найбільш уразливих місць НАТО вважається **кіберпростір**. Стрімкий розвиток інформаційних технологій значно ускладнює роботу спецслужб та інших державних органів щодо захисту від кібератак, а також вимагає постійного пошуку нових засобів захисту елементів військової та цивільної інфраструктури.

З метою вирішення цієї проблеми у рамках НАТО вжито наступних заходів:

створені команди кіберреагування;

підписано Меморандум про порозуміння між Альянсом і окремими його країнами-членами щодо забезпечення захищених підключень для обміну інформацією і врегулювання криз;

Центр передового досвіду з кіберзахисту НАТО активізував діяльність у напрямку розвитку спеціальних можливостей щодо протидії шкідливим програмам та підготовки фахівців відповідного рівня;

⁷ NATO Defence Ministers agree to enhance collective defence and deterrence. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_132356.htm?selectedLocale=en

⁸ NATO Resilience: a core element of collective defence. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nato.int/docu/review/2016/Also-in-2016/nato-defence-cyber-resilience/EN/index.htm>

налагоджується співпраця між Альянсом і малими та середніми компаніями-розробниками кібертехнологій, які часто найбільш інноваційні в цій сфері;

у ході саміту НАТО у Варшаві був підписаний документ під назвою «Зобов'язання щодо кіберзахисту», згідно з яким країни-члени Альянсу підтвердили курс на розвиток сил і засобів з метою зміцнення загальної стійкості організації⁹;

у країнах-членах НАТО прийняті національні стратегії кібербезпеки і внесені зміни до законодавства щодо злочинів проти неї.

Довідково: Національна стратегія безпеки кіберпростору є складовою частиною Стратегії національної безпеки США. Вона була прийнята ще у 2003 р., а пізніше доповнена Національною стратегією фізичного захисту критичної інфраструктури та основних ресурсів.

У штаб-квартирі НАТО вважають, що у середньостроковій перспективі посилення стійкості Альянсу в протистоянні кіберзагрозам має розвиватися за наступними напрямками:

широке втілення кіберзахисту в операції і місії НАТО, підвищення статусу внесків країн-членів Альянсу у кіберзахист з допоміжного до більш самостійного;

розвиток сил і засобів кіберзахисту серед членів НАТО, обмін досвідом між членами Альянсу з використанням формальних і неформальних каналів (включаючи процес оборонного планування в НАТО);

чітке визначення міжнародної ролі Альянсу у підтримці відповідальної поведінки держави в кіберпросторі і заходів з розбудови довіри в кіберсфері;

обмін розвідувальними даними та інформацією про стан справ у кіберсфері як між членами НАТО, так і з іншими міжнародними організаціями;

⁹ North Atlantic Treaty Organization. Cyber Defence Pledge. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nato.int/cps/su/natohq/official_texts_133177.htm

налагодження співпраці на основі взаємного доповнення з Центром ЄС з боротьби з кіберзлочинами, особливо у світлі гібридної війни та конфліктів у сірих зонах¹⁰.

Для посилення стійкості Альянсу і власної **стійкості країн-партнерів** НАТО надає важливого значення співпраці з ними, вибудовуючи формат спільних зусиль у протидії загрозам безпеці.

Так, за підсумками проведеного у 2014 р. Уельського саміту держави-члени Альянсу з метою допомоги **Україні** щодо належного забезпечення національної безпеки і оборони в умовах агресії РФ заснували шість цільових трастових фондів:

- з модернізації системи командування, управління, комунікації і комп'ютеризації;
- з реформування систем логістики і стандартизації;
- з кіберзахисту;
- з перепідготовки та соціальної адаптації військовослужбовців;
- з медичної реабілітації.
- з протидії саморобним вибуховим пристроям та розмінування.

Підходи ЄС до проблеми стійкості

До початку українсько-російської кризи у концептуальних документах Європейського Союзу, що мали відношення до загальних безпекових питань (Стратегія європейської безпеки «Безпечна Європа у кращому світі» від 2003 р. та Звіт про її імплементацію від 2008 р.), питання стійкості ЄС не порушувалось. У Комюніке Єврокомісії від 3 жовтня 2012 р. йшлося про стійкість, але це стосувалося виключно ускладнення ситуації у північно-східній Африці, викликаного продовольчою кризою у цьому регіоні. Тоді у ЄС визначали стійкість як «здатність особи, окремого господарства, суспільства, країни або регіону протистояти, адаптуватися та швидко

¹⁰ NATO: changing gear on cyber defence. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nato.int/docu/Review/2016/Also-in-2016/cyber-defense-nato-security-role/EN/index.htm>

відновлюватися після стресів та шоків»¹¹. Таке визначення є більш широким, порівняно з підходами, які пропонувалися НАТО, і охоплює не лише військову сферу, але й інші.

Анексія Криму та події на сході України призвели до суттєвої активізації ЄС у пошуках вирішення проблеми забезпечення стійкості держави і суспільства в умовах сучасних викликів і загроз.

У травні 2015 р. Рада міністрів закордонних справ Євросоюзу, висловлюючи стурбованість ситуацією на континенті й у світі, закликала до «дієвих пропозицій, спрямованих на подолання гібридних загроз та зміцнення стійкості ЄС та її держав-членів, а також партнерів»¹². Це стало сигналом до початку розробки нової Стратегії європейської безпеки. Одночасно Інститут ЄС з досліджень проблем безпеки опублікував доповідь під назвою «На шляху до Глобальної стратегії ЄС: передумови, процес, рекомендації», у якій на підставі аналізу документів Євросоюзу, Стратегічної концепції НАТО від 2010 р. та Стратегії національної безпеки США від 2015р. наголошувалось значення стійкості для забезпечення безпеки як на рівні окремих держав, так і міжнародних об'єднань¹³.

У Щорічному звіті ЄС «Про політику розвитку та політику зовнішньої допомоги Європейського Союзу та їхню реалізація у 2014 р.» було запропоновано перетворити гуманітарну допомогу в інструмент для посилення стійкості, зменшення ризику стихійних лих та більш ефективної співпраці в галузі розвитку. Особливо Євросоюз зацікавлений у тому, щоб сусідні з ним держави були більш стійкими, демократичними, процвітаючими, безпечними та мали ефективне управління¹⁴.

У квітні 2016 р. Високий представник Європейського Союзу із закордонних справ та безпекової політики, Заступник Голови Європейської

¹¹ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council the EU approach to resilience: Learning from food security crises. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/echo/files/policies/resilience/com_2012_586_resilience_en.pdf

¹² Council of the European Union. Council Conclusions on CSDP. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/media/24520/st08971en15.pdf>

¹³ Missiroli, Antonio (ed). Towards an EU Global Strategy: Background, processes, references. Paris: European Union Institute for Security Studies, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://europa.eu/globalstrategy/en/towards-eu-global-strategy-%E2%80%93-background-process-references>

¹⁴ 2015 Annual report on the European Union's development and external assistance policies and their implementation in 2014. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/media/21481/nato-eu-declaration-8-july-en-final.pdf>

комісії Федеріка Могеріні надала на розгляд керівних органів організації документ під назвою «Спільна програма з протидії гібридним загрозам: відповідь Європейського Союзу» (далі – Програма), у якому прямо говорилось про необхідність **створення потенціалу стійкості** як однієї з головних цілей ЄС. У документі зазначалось, що стійкість Євросоюзу в цілому залежить від стійкості його держав-членів. Більшість із 22 заявлених заходів закликає до підвищення стійкості у забезпеченні енергетичної та кібербезпеки, у протидії радикалізації та екстремізму, зокрема й через співпрацю із зовнішніми партнерами¹⁵.

У червні 2016 р. була представлена **Глобальна стратегія зовнішньої та безпекової політики ЄС «Спільне бачення, спільна дія: сильніша Європа»** (далі - Стратегія), у якій зазначено, що зміцнення стійкості демократичних держав Євросоюзу є одним із найважливіших принципів організації. До переліку стратегічних пріоритетів діяльності ЄС включені забезпечення безпеки кіберінфраструктури, енергетичної безпеки, стратегічних комунікацій та складових «Європейського електронно-цифрового простору». Іншим важливим стратегічним пріоритетом Євросоюзу є підтримка стійкості сусідніх держав і суспільств, чому повністю присвячений розділ 3.2. «Стійкість держави і суспільства в країнах, розташованих на схід і південь від нас». Основні положення цього розділу такі:

нестабільність, навіть за межами ЄС, загрожує його життєво важливим інтересам;

здатність держав і суспільств через проведення реформ протидіяти внутрішнім і зовнішнім кризам і відновлюватися після них (тобто, їх стійкість до загроз) вигідна для Євросоюзу і сусіднім з ним країнам;

ЄС спільно зі своїми партнерами буде сприяти підвищенню стійкості в сусідніх регіонах;

¹⁵ High Representative for Foreign Affairs and Security Policy. Joint Communication to the European Parliament and the Council. Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response. Brussels, 8.4.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ccdcocoe.org/sites/default/files/documents/EU-160406-JointFrameworkOnCounteringHybridThreats.pdf>

стійкість держави безпосередньо зв'язана з її безпекою, що є ключовим фактором для процвітання і демократії;

Євросоюз для забезпечення стійкої безпеки має намір підтримувати не лише державні інституції, але й все суспільство, яке за умови наявності демократії, довіри до державних інституцій та стійкого розвитку стає основою стійкої держави¹⁶.

Проголошуючи стійкість стратегічним пріоритетом у діяльності не тільки стосовно тих країн, які беруть участь у Європейській політиці сусідства, але й тих, що не мають таких намірів, Євросоюз планує використовувати багатосторонній підхід і надавати підтримку різними шляхами досягнення стійкості. Стратегія визначає «дорожню карту» втілення своїх планів, яка передбачає, зокрема:

продовження застосування спеціальної політики для підтримки відповідального та відкритого управління, що грає вирішальну роль в боротьбі з тероризмом, корупцією та організованою злочинністю;

просування захисту прав людини через діалог і підтримку, навіть в найскладніших випадках;

надання підтримки нестабільним державам у реформуванні системи юстиції, безпеки і оборони, сприяння підвищенню їх потенціалу, в тому числі в сфері кібербезпеки;

допомога у посиленні стійкості суспільства за рахунок поглиблення відносин з громадянським суспільством (насамперед, підтримки зусиль, спрямованих на забезпечення підзвітності урядів);

поширення ідей плюралізму, співіснування і поваги шляхом поглиблення роботи в галузі освіти, культури та з молоддю;

сприяння у підвищенні енергетичної та екологічної стійкості сусідніх з ЄС регіонах належним чином, щоб уникнути ескалації соціальної напруженості¹⁷.

¹⁶ Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eugs_review_web_0.pdf

¹⁷ Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eugs_review_web_0.pdf

У розвиток положень Стратегії у грудні 2016 р. Європейська рада затвердила «План імплементації заходів у сфері безпеки і оборони» (далі - План), підготовлений Високим представником Європейського Союзу із закордонних справ та безпекової політики, Заступником Голови Європейської комісії Федерікою Могеріні. Документ визначив три стратегічні пріоритети діяльності ЄС:

- захист Євросоюзу і його громадян;
- реагування на конфлікти і зовнішні кризи;
- розбудова потенціалу партнерів шляхом систематичних внесків у їх стійкість та стабільність.

З цією метою було заплановано здійснити такі заходи:

- започаткування скоординованого щорічного оборонного огляду (CARD) для зміцнення оборонного співробітництва країн-членів ЄС;
- створення органу планування і проведення військових операцій (MPCC) для вдосконалення структур кризового управління;
- зміцнення інструментів швидкого реагування ЄС, включаючи бойові групи та цивільні можливості;
- встановлення постійної структурної співпраці (PESCO) для зміцнення оборонного співробітництва між зацікавленими країнами-членами ЄС¹⁸.

Упродовж 2017 р. Євросоюз вживав відповідних кроків, реалізуючи згаданий План. Так, Європейська рада узгодила низку рішень щодо створення MPCC у рамках Військового штабу ЄС, спільного фінансування бойових груп та початку реалізації проекту PESCO, участь у якому візьмуть майже усі країни-члени Євросоюзу (крім Данії, Мальти і Великої Британії)¹⁹.

Втім, деякі з країн-членів Євросоюзу залишаються на позиції подальшого існування ЄС як суто економічної організації, а питання оборони континенту воліють залишити за НАТО.

¹⁸ EU Global Strategy Implementation Plan on Security and Defence. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eugs_implementation_plan_st14392.en16_0.pdf

¹⁹ Council of the European Union. EU cooperation on security and defence. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/defence-security/>

НАТО і ЄС: наближення у підходах до забезпечення стійкості

Слід зазначити, що за останні кілька років зміцнилася тенденція щодо наближення у підходах НАТО і Євросоюзу до забезпечення стійкості. Це викликано ускладненням міжнародної ситуації, спільністю поглядів на питання безпеки та тим, що більшість країн ЄС одночасно входять до НАТО.

Традиційно нейтральні Швеція і Фінляндія, усвідомлюючи зростання російської загрози, стали активніше співпрацювати з Північноатлантичним альянсом і минулого року дозволили проводити на своїй території військові навчання НАТО²⁰.

Зараз співробітництво між Північноатлантичним альянсом і ЄС посилюється у чотирьох сферах:

- цивільно-військове планування;
- кіберзахист;
- обмін інформацією;
- аналіз і узгоджена стратегічна комунікація з метою виявлення дезінформації і передачі правдивої інформації.

Одним з перших результатів стала технічна угода про обмін інформацією між Групою реагування на комп'ютерні інциденти НАТО і Командою ЄС з реагування на комп'ютерні надзвичайні ситуації, підписана на початку 2016 р. Для спільного розв'язання інших завдань у сфері забезпечення стійкості Північноатлантичний альянс разом із Європейським агентством з охорони зовнішніх кордонів країн-членів ЄС розгорнув військово-морську оперативно-тактичну групу в Егейському морі для спільного, моніторингу потоків біженців і мігрантів, допомагаючи в такий спосіб покласти край незаконній діяльності контрабандистів і перевізників²¹.

У липні 2016 р. у ході саміту НАТО у Варшаві була підписана Спільна декларація Президента Європейської ради Дональда Туска, Президента Європейської комісії Жан-Клода Юнкера та Генерального секретаря Північноатлантичного договору Єнса Столтенберга, у якій говориться, що

²⁰ Rusland skubber Sverige og Finland tættere på NATO. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.b.dk/global/rusland-skubber-sverige-og-finland-taettere-paa-nato>

²¹ NATO Resilience: a core element of collective defence. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nato.int/docu/review/2016/Also-in-2016/nato-defence-cyber-resilience/EN/index.htm>

для обох організацій існує нагальна потреба підвищувати здатність протистояти гібридним загрозам, зокрема, за рахунок посилення стійкості, спільної роботи з аналізу, попередження та раннього виявлення загроз шляхом своєчасного обміну розвідувальною інформацією²².

На виконання «Спільної програми з протидії гібридним загрозам: відповідь Європейського Союзу» у жовтні 2017 р. у Хельсінкі був відкритий Експертний центр ЄС з протидії гібридним загрозам. На його базі будуть проводитися заходи з обміну досвідом між країнами-членами Євросоюзу і НАТО та тренінги для спеціалістів у цій сфері.

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

1. Виходячи із цілей, для яких утворювались НАТО та ЄС, у їх підходах до розуміння стійкості існують певні розбіжності. Для Північноатлантичного альянсу стійкість мала відношення, передусім, до принципів військового співробітництва та стримування. Проте, внаслідок широкомасштабних і різнопланових агресивних дій РФ на міжнародній арені НАТО нині прагне підвищити стійкість країн членів Альянсу як у військовій, так і у цивільній сферах, розглядаючи останню як один з основних факторів, що забезпечує ефективність та боєздатність військової складової оборонного блоку.

У той же час, ЄС використовував поняття стійкості у контексті державного будівництва, належного врядування, прав людини та сталого розвитку. Проте, останнім часом спостерігається намагання розвинути безпекову складову діяльності ЄС, а також вбачається тенденція до розширення співпраці з НАТО, перш за все, з метою протидії загрозам у інформаційній сфері.

2. Зміни у безпековому середовищі (насамперед, анексія Криму та події на сході України) стали каталізатором для НАТО і ЄС у справі наближення підходів до забезпечення стійкості і пошуку спільної платформи для протистояння гібридним загрозам.

²² North Atlantic Treaty Organization. Joint declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nato.int/cps/de/natohq/official_texts_133163.htm

3. Позитивний досвід та напрацювання НАТО і ЄС у ході розробки концептуальних та стратегічних документів щодо посилення стійкості країн-членів організацій має враховуватись у ході реформування сектору безпеки і оборони України, зміцнення власної стійкості і наближення до стандартів євроатлантичної і загальноєвропейської спільноти.

4. Кабінету Міністрів України та Апарату Ради національної безпеки і оборони України при підготовці і опрацюванні проектів законів і стратегічних документів у сфері національної безпеки доцільно враховувати необхідність законодавчого визначення понять «стійкість держави», «стійкість суспільства», «гібридні загрози», а також визначення повноважень органів державної влади у разі виникнення таких загроз.

5. Кабінету Міністрів України з метою подальшого вивчення передового іноземного досвіду з питань забезпечення національної стійкості до загроз різного походження доцільно:

вивчити можливість проведення в Україні відповідних навчань та тренувань, у т.ч. за участю іноземних фахівців;

забезпечити участь фахівців державних органів України у різного роду навчальних програмах, наукових конференціях, семінарах, практичних тренінгах тощо, що організовуються структурами НАТО, ЄС та країнами-партнерами з питань забезпечення національної стійкості;

при опрацюванні наступних проектів Річної національної програми під егідою Комісії Україна-НАТО передбачати можливість участі України у заходах, що реалізуються Північноатлантичним альянсом у сфері посилення стійкості держави і суспільства.

А.О. Місюра, В.О. Паливода

Відділ проблем національної безпеки

Національний інститут стратегічних досліджень

березень 2018 р.